

НАСОКИ ЗА УЧИТЕЛИТЕ

МОДУЛ 7 - МЕДИЙНА ГРАМОТНОСТ

Този модул е разработен от Европейския парламент, а не от автора на другите модули.

Всички ние сме мишени, спрямо които има опити за оказване на влияние. Причините за това могат да бъдат търговски или политически. Понякога тези опити имат за цел да уловят нашето внимание и да възбудят интереса ни. Някои ученици вероятно вече знаят за това явление, но за други това може да е ново понятие. В класа може да има и ученици, които разчитат на източници на дезинформация, за да получат новини по определени теми, или които просто вярват на някои части от дезинформацията. Проверката на фактите е най-мощният инструмент, който можем да използваме, за да разберем какво е вярно, но отнема много време, което прави невъзможно да проверим всички новини. Тайната е да знаем кога да бъдем подозрителни.

Този урок включва обучение на учениците за идентифициране на потенциално манипулативно съдържание и обсъждане на начина, по който можете да избегнете въвлечането в дезинформацията. Той също така ще повиши осведомеността на учениците относно тяхната уязвимост въз основа на начина, по който те употребяват новините, и на начина, по който изразяват собствените си становища.

Този урок е смесица от групови дейности и презентации. Той също така включва идеи за игри по темата и препоръки за допълнително четене, както и списъци на европейските организации за проверяване на факти.

МЕТОДОЛОГИЯ	ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ	МАТЕРИАЛИ
Първоначално представяне и игра	15 мин.	- Смартфон за всяка група
Групово упражнение и обсъждане	30 мин.	- Компютър, проектор и бяла дъска
Окончателно представяне	10 мин.	- Компютър, проектор и бяла дъска

ЦЕЛИ И УМЕНИЯ

НАГЛАСА

- учениците се запознават с предупредителни знаци, указващи манипулативно съдържание
- учениците се запознават с че могат да бъдат манипулирани – точно както всеки друг

ЗНАНИЯ

- Учениците научават какво е дезинформацията и основните причини за нея
- Учениците научават някои техники за проверка на фактите
- Учениците научават някои конкретни примери за мерки на ЕС срещу дезинформацията

СТЪПКА ПО СТЪПКА

1. ПЪРВОНАЧАЛНО ПРЕДСТАВЯНЕ И ИГРА

ОБСТАНОВКА

Учениците седят в клас и учителят ги разделя на малки групи. Учителят започва урока, като показва две снимки на фалшиви новини (първа група слайдове).

ПРОЦЕС

- Учениците трябва да кажат дали смятат, че новините са действителни, или ако смятат, че не са надеждни, да обяснят защо. След като всяка група изрази идеите си, учителят представя решенията. Следва обсъждане с учениците относно различни източници на новини. Учениците се приканват да посочат източниците, които използват (или за които знаят – в случая на по-малките ученици), за да получат информация за това, което се случва в обществото и в света. Отговорите могат да включват вестници и списания, телевизия, радио, онлайн медии, блогове, подкастове, социални медии, приятели и др.
- Напишете на бялата дъска най-използваните източници на информация от страна на класа. Поискайте от учениците да разсъждават върху причините, поради които считат даден източник за достоверен или не. Лесен или труден е за намиране? Можете ли да му се доверите? Познавате ли автора на историята? Попитайте ги още защо използват тези източници, включително какви са техните предимства и недостатъци.
- Свържете това с началните снимки от началото на презентацията – попитайте учениците дали напоследък са попадали на странни новини. Как? Откъде идват? Какъв е източникът? Защо е писано за тях? От кого?

Много добре е някой ученик да си спомня подробностите за подозрителна новина. Мнозина от учениците обаче ще се затруднят да си спомнят къде са видели новината или кой я е написал. По-лесно се помни самата история, отколкото нейният контекст. Ако учениците не си спомнят никакви примери за странни новини, те могат да потърсят такива по-късно в упражнението.

СЪДЪРЖАНИЕ: ОПИСАНИЯ НА СЛАЙДОВЕ

1. Ще позволим ли да ни заблуждават?

Настоящата презентация е създадена, за да се направи увод по въпросите на дезинформацията, и по-специално дезинформацията, свързана с Европейския съюз и институциите на ЕС, включително Парламента. Нейната цел е също така да даде съвети как да се избегне попадането в клопката на триковете, прилагани от злонамерени фактори.

2. Разчупване на леда: Надеждна или не?

Нека започнем с лесен пример, който вероятно няма да заблуди никого, а само ще предизвика смях. Тук в идеалния случай учениците не само споменават, че историята с НЛО не е достоверна, но и коментират снимките и заглавията. В действителност тук можем да разпознаем няколко

типични модела на фалшивите новини: манипулирани снимки, думи с главни букви, пресилен или преувеличен език. Източникът е теоретик на конспирациите.

3. Надеждна или не?

Ненадеждно: тук трикът е проверката на източниците и на това дали твърденията са подкрепени с конкретни доказателства или признати проучвания в реалния свят (в случая не са). Също така източниците са спорни (вижте връзката към уебсайта и акаунта в Туитър).

4. Надеждна или не?

Ненадеждно: тук трикът е проверката на източниците и на това дали твърденията са подкрепени с каквито и да било доказателства (в случая не са). Двойната проверка също помага, тъй като изменението на климата е научно доказано.

5. Истинска или фалшива новина?

ИСТИНСКИ НОВИНИ. Колкото и невероятно да изглежда заглавието, това всъщност е **истинска новина**. Горното [видео](#), разпространено от държавния секретар, отговарящ за администрацията на затворите в Рио де Жанейро, изобразява осъдения трафикант на наркотици Клаувино да Силва, хванат от охраната при опит за бягство от затвора, преоблечен като млада жена.

Видеото е публикувано в YouTube от официалния канал на **Global News**, отдела за новини и текущи въпроси на канадската Global Television Network. Отметката „проверено“, намираща се до наименованието на акаунта, сочи, че вероятно това е надежден източник.

2. ГРУПОВО УПРАЖНЕНИЕ И ОБСЪЖДАНЕ

ОБСТАНОВКА

Упражнение: класът продължава да бъде разделен на малки групи. Всяка група трябва да разполага поне с един смартфон.

ПРОЦЕС

- Помолете учениците да прегледат обичайните си информационни източници и да потърсят новини или други обществени публикации в социалните медии, за които считат, че са странни (с изключение на лични или частни съобщения), особено подвеждащи или прекалено хубави, за да са истина. В общи линии те трябва да търсят новини, които са предизвикали силна реакция и които те са запомнили добре точно по тази причина. Всяка група трябва да търси две до три различни новини, които да се представят в класа.
- Когато представят примерите си, помолете учениците да обяснят каква според тях е била целта на автора? Ако са получили новината от приятел – дали смятат, че приятелят е наясно с това? Биха ли споделили тази информация с други?
- Проведете кратко обсъждане на причините за избора, направен от отделните ученици. Идеята е да се предизвика дебат за това как нашите вече съществуващи идеи и убеждения ни тласкат към споделяне на новини или информация, която е в съответствие с тях, без да има да направи повторна проверка на тяхната валидност или съдържание. Посланието на

тази дейност е, че е важно преди споделянето на новината да се разбира съдържанието и да се решава дали то се основава на солидни и надеждни доказателства.

Предложения за въпроси за започване на обсъждането:

- Защо решихте да споделите тази статия?
 - Прочетохте ли пълния текст на статията?
 - Какво мислите, че е най-силният аргумент на статията?
 - Смятате ли, че тази статия е вярна? Защо?
 - Ако имахте различно мнение, щяхте ли да споделите същата статия?
 - Смятате ли, че тази статия е убедителна за хората, които не споделят тази позиция? Защо?
- **Мнение или факт?** Направете разграничение между мнение и факт.
 - А сега разгледайте концепцията за дезинформация. Покажете в презентацията (опростеното) определение за дезинформация.

За справка: **определение на ЕС:** под „дезинформация“ се разбира доказуемо невярна или подвеждаща информация, която се създава, представя и разпространява с цел да се извлече икономическа изгода или съзнателно да се въведе в заблуждение обществеността, като последиците от това могат да бъдат в ущърб на обществения интерес. В ущърб на обществения интерес са заплахите за демократичните процеси и за общественото благо, като защита на здравето на гражданите на ЕС, защита на околната среда или сигурността. Непреднамерените грешки, сатирата и пародията, както и ясно обозначените като такива политически мотивирани новини и коментари не се смятат за дезинформация.

СЪДЪРЖАНИЕ: ОПИСАНИЯ НА СЛАЙДОВЕ

6. Начало на работата в клас

7. Да се замислим относно нашите източници на информация

Поискайте от учениците да прегледат обичайните си източници на новини, търсейки новини или други публични публикации в социалните медии (не лични съобщения само до тях), които им се струват странни или които им изглеждат особено подвеждащи или просто твърде хубави, за да са истина. В общи линии те трябва да търсят новини, които са предизвикали силна реакция и които те са запомнили добре точно по тази причина. Всяка група трябва да потърси поне един пример, който да представи на останалите от класа.

8. Какво всъщност е странното?

Напишете на дъската информационните източници, които са най-използвани в класа. Поискайте от учениците да разсъждават върху причините, поради които считат даден източник за достоверен или не.

Например:

Безплатен ли е или сте платили за него? Лесен или труден е за намиране? Можете ли да се доверите на информацията? Знаете ли кой пише историята?

Попитайте ги още защо използват тези източници и какви са техните предимства и недостатъци.

Накарайте учениците да свържат своите примери за странни истории с една или няколко от изброените категории.

Свържете това със снимките от началото на презентацията – попитайте учениците дали напоследък са попадали на странни новини. По какъв начин странни? Откъде идват? От какъв вид източник? Защо е написана историята? Кой я е написал?

Много добре е някой ученик да си спомня подробностите за подозрително изглеждаща новина. Мнозина от учениците ще се затруднят да си спомнят къде са видели новината или кой я е написал. По-лесно се помни самата история, отколкото нейният контекст. Ако учениците не си спомнят никакви странни новини, те ще имат възможност да потърсят такива по-късно в упражнението.

9. Мнение или факт?

Направете разграничение между мнение и факт.

Какво е факт? Фактът може да бъде проверен и подкрепен с доказателства.

Какво е мнение? Мнението се основава на убеждение или на гледна точка. То не се основава на проверими доказателства. Някои хора може да си мислят обратното. Поискайте от учениците да прегледат статиите и да подчертаят частта от тях, която се изразява в мнения, частта, която съдържа факти от назован източник, както и частта, която изглежда като факти, но не се споменават източници. Поискайте от класа да сподели находките си.

10. Какво представлява дезинформацията?

Попитайте учениците дали знаят какво е дезинформация. Проверете примерите, дадени от учениците, спрямо определението. Възможно ли е някои от тях да са били дезинформация?

Ако не, то кои биха могли да бъдат класифицирани като дезинформация? (Например неприятни новини или мнения, маркетинг, грешки или недоразумения).

3. ОКОНЧАТЕЛНО ПРЕДСТАВЯНЕ

ПРОЦЕС

- Разгледайте няколко проблема, свързани с дезинформацията, и подчертайте, че всеки човек може да бъде заблуден, особено когато:
 - са налице силни чувства (любов, страх, надежда)
 - съобщението идва от някого, на когото имаме доверие
 - съобщението е в съответствие със съществуващите ни убеждения
- Това да си е ясно със съществуването на дезинформацията и с това, че може да си нейна мишена, вече е първата стъпка за самозащита.

Проверката на фактите е добра втора стъпка и може да бъде и забавна: тя е подобна на игра на детективи и учениците наистина биха участвали с удоволствие. През повечето време процесът на проверка на фактите е доста времеемък, но учениците не трябва да се чувстват обезсърчени, защото често конкретни елементи от дадена информация разкриват много за качеството на предаваното послание.

- Обяснете разликата между невярната информация и дезинформацията. *[Учителят може да реши дали да използва (или не) това съдържание според публиката. То е по-подходящо за ученици на възраст от около 16 до 18 г.]*

- **Разпознаване на фалшивите новини.**

Съвети за проверката на факти [вж. изображението на компаса в презентацията].

- **Разпознаване на измислици и тролове**

1. Как мога да проверя надеждността на даден профил в социалните медии?

Лента за проверени акаунти: обществените фигури и някои хора в Туитър и други социални медии отправят искане акаунтите им да бъдат маркирани като „проверени“, за да се избегнат фалшификатите и неправилната употреба.

Ако акаунтът не е проверен, а изглежда сякаш би трябвало да бъде, най-добре е да бъдем предпазливи и да направим допълнителни проверки.

История на акаунта: проверете хронологията на публикуваното съдържание, мрежата от приятели и последователи, „харесванията“ и други ориентири, за да разберете дали акаунтът е създаден за конкретна цел, като например да се намесва в политически дебат или за реклама.

„Червени флагчета“: акаунти с много малко приятели или такива, които изглеждат като ботове; публикуваните съобщения са съсредоточени в един и същи момент; не е публикувано оригинално съдържание, а само части от други акаунти.

2. Какво означава „кликбейт“ и как мога да го разпозная?

Кликбейт (примамка за кликване) означава използване на преувеличено или нечестно съдържание, създадено с намерението да се накарат ползвателите да кликнат върху линка. Този вид съдържание често има:

- заглавия, които са изцяло написани с главни букви
- преувеличен тон (като например „ГОРЕЩИ НОВИНИ“ или „СПОДЕЛЕТЕ“ с главни букви)
- недовършени заглавия

Всеки такъв подход насърчава отварянето на линкове и това от своя страна генерира приходи чрез реклама на тези, които създават кликбейта. Това може да се използва и за събиране на данни за нас, които след това се използват повторно за маркетинг или за други цели.

3. Как мога да проверя дали изображението е автентично, дали е използвано другаде или дали е манипулирано?

Google Images е бърз начин да се провери как е споделено дадено изображение и в какъв контекст. Търсенето на изображения може да се направи с файл или линк.

СЪДЪРЖАНИЕ: ОПИСАНИЯ НА СЛАЙДОВЕ

11. Какъв е проблемът с дезинформацията?

Върнете се на концепцията за мненията и фактите.

12. Дезинформацията може да до нанесе истински вреди в реалния живот

Пример за причиняваща вреди дезинформация.

13. Дезинформацията може да застраши живота на хората

Пример: неправилните здравни съвети могат да убедят хората да не се лекуват, или да подценяват или надценяват някое заболяване. Това изображение за COVID-19 е добър пример.

16. „Фалшиви новини“ За какво става дума?

[Учителят може да реши дали да използва (или не) този слайд според публиката. Той е подходящ за ученици на възраст около 16 до 18 г.]

Дезинформацията не е единственият вид информация, който може да причини вреда на онези, към които е насочен. В действителност дезинформацията има много нюанси. Съсредоточаването върху това кое е фалшиво или кое е вярно не е толкова важно. **Голяма част от дезинформацията съдържа известна доза истина.** Случайните грешки обикновено не са вредни (но могат да бъдат).

Що се отнася до разпространението: дезинформацията може да се разпространява умишлено, като част от стратегия, или като част от бизнес модел. Тя може още да се разпространява и невинно или несъзнателно, например поради недостатъчни знания и умения за медийна грамотност.

Невярна информация: е грешна информация, която се разпространява, без непременно да е налице намерение за подвеждане. Пример: снимка, използвана в друг контекст, може понякога да придобие напълно различно значение.

Понякога това е умишлено, понякога не.

От друга страна, дезинформацията се разпространява с ясното намерение за заблуждаване и измама.

17. Да разпознаваме истината и лъжата

Това да си наясно със съществуването на дезинформацията и с това, че може да си нейна мишена, вече е добра първа стъпка за самозащита.

18. Тъжно, но е истина - историята на кравата Пенка

Българска крава, наречена Пенка, избягала от дома и случайно пресякла границата със Сърбия. Две седмици по-късно собственикът на Пенка получил обаждане от сръбската полиция да отиде и да прибере кравата, идентифицирана по ушната марка. Всички крави в ЕС трябва да имат такава марка.

Но когато собственикът на Пенка се опитал да я върне в България, граничните служители са поискали от него документи, доказващи, че животното е в добро здраве. Това е стандартна процедура по границите, когато искате да влезете в ЕС. За съжаление собственикът на Пенка не разполагал с такива документи и кравата в крайна сметка се оказала в ръцете на българските органи. Пенка била поставена под карантина и можело дори да бъде умъртвена, ако се беше оказало, че има някакви заболявания. Тя не може просто да бъде допусната в България без каквито и да било документи: по този начин ЕС се стреми да предотврати разпространението на опасни болести по животните, които могат да бъдат предадени на хората.

За случая първо докладва българска организация за защита на правата на животните. Международната преса го подхваща, като публикува статии, изразяващи възмущение от „Брюкселската бюрокрация“. Той привлича също така голямо внимание в социалните медии. Само за няколко дни историята се появява в стотици медии по целия свят, като винаги се разказва по

един и същ начин.

Пенка създава лавинообразен ефект. Нейната история показва как един забавен дребен инцидент може да създаде цялостен наратив, който всеки може да използва, за да посочи с пръст или да обвини бюрокрацията в ЕС, пренебрегвайки напълно действителните причини за проверките на границата.

Историята не беше изцяло „фалшива“, но в крайна сметка се превърна в дезинформация, тъй като беше използвана за изкривено представяне на действителността по политически и търговски причини, превръщайки една обикновена гранична проверка в световен дебат срещу ЕС.

19. Компас за проверка на факти

През повечето време процесът на проверка на фактите е доста времеемък, но учениците не трябва да се чувстват обезсърчени, защото често конкретни елементи от дадена информация разкриват много за качеството на предаваното послание.

Разпознаване на фалшивите новини: да се раздели на невярна информация и дезинформация (обяснете разликата!). Практически съвети:

- Прочетете цялата статия – съответстват ли си съдържанието и заглавието? Как мога да проверя надеждността на даден уебсайт? Анализ на URL: винаги проверявайте дали това е оригиналният уебсайт или в URL е направена едва забележима промяна в наименованието или разширението: идеята е, че разсеян или бързащ читател няма да я забележи. Сайтовете за дезинформация вземат наименованията на известни новинарски източници с промяна на дребни детайли.
- Потърсете историята в интернет – има ли други източници, които да подкрепят твърденията?
- Знаете ли какви източници са?
- Проверете датата и автора: обществените фигури често имат „проверени“ акаунти в социалните медии, както и медиите и журналистите. Често хората, работещи в информационната индустрия, разполагат с уебсайтове или с други обществени профили, които могат да ви помогнат да намерите тях и тяхната работа.
- Проверете дали снимките изглеждат странни или манипулирани. Ако това е така, можете да направите обратно търсене на Google Images.
- Обмислянето на контекста може да ви помогне да прецените информацията: представете си, че производител на телефони ви казва, че продажбите са се удвоили. Сега добавете контекста: през декември, празници, в магазините се предлагат много отстъпки, така че закупуването на телефон просто е било малко по-евтино. Можеше да се очаква, нали? Същото се случва често и в обществения дебат.

ОЩЕ ИЗТОЧНИЦИ

Определението за дезинформация на различни езици се съдържа в доклада [„Как да разпознаем фалшивите новини“](#).

Онлайн игри във връзка с дезинформацията:

- [Bad News Game](#) (на няколко езика) и [Bad News Game for Kids](#) (на много малко езици). Създайте свои собствени фалшиви новини. Стандартна версия, от 15-годишна възраст. Версия за деца, от 8-годишна възраст.
- [Fakescape](#) (на чешки и английски език). Игри, които учат учениците как да „избягат“ от фалшивите новини. При поискване и безплатно за учители. От 13-годишна възраст.
- [Fakey](#) (на английски език). Игра, която учи на медийна грамотност и на това как хората се отнасят към невярната информация. От 16-годишна възраст.
- [Escape Fake](#) (на немски и английски език). Мобилно приложение за игра, което може да бъде изтеглено и има за цел преподаване на медийна грамотност по забавен начин. От 15-годишна възраст.
- [Millab](#) (EN, GE, AR, AZ). Забавни игри за младежи за това как да откриват фалшиви новини, тролове или кибертормоз. От 12-годишна възраст.
- [Troll Factory](#) (на английски език). Играчите са тролове, които създават фалшиви новини. От 16-годишна възраст.

Списъци на проверяващи фактите организации в много държави от ЕС

- [Poynter Institute](#)
- [Facebook](#)
- Собствената [антидискриминационна група](#) на ЕС и кампанията [„Помислете, преди да споделите“](#)

*Този модул е разработен от Европейския парламент, а не от автора на другите модули.
Данни за връзка: euoparl-sproh@euoparl.europa.eu.*

